

Decyzja: ratować ludzi. Dyplomaci i akcje pomocowe podczas Holokaustu

Międzynarodowa konferencja naukowa

Warszawa, 19–21 października 2021 roku

Prowadzona w XX wieku polityka ludobójcza postawiła dyplomację i dyplomatów wielu krajów świata wobec ekstremalnych wyzwań. Prześladowania i Zagłada Żydów, planowane i realizowane przez nazistowskie Niemcy przed II wojną światową i w jej trakcie, wywołały kryzys humanitarny na niespotykaną dotąd skalę. Placówki dyplomatyczne różnych państw – zarówno w Europie, jak i poza kontynentem – zostały zasypane prośbami o ratunek przez własnych obywateli, cudzoziemców i bezpaństwowców. Wraz z napływem kolejnych fal uchodźców dyplomaci mierzyli się z dylematami odległymi od problemów tradycyjnej opieki konsularnej – z sytuacjami, w których rozstrzygała się kwestia życia i śmierci.

Odebranie Żydom obywatelstwa, odseparowanie ich od państwa, pozbawienie statusu i opieki prawnej były kluczowymi elementami niemieckiego nazistowskiego planu Zagłady. W tej sytuacji instrumentami, które pozwalały przywrócić prześladowanym osobowość prawną i zwiększyć ich szanse na przeżycie, dysponowały placówki dyplomatyczne. Paspordy, wize, potwierdzenia wyznania innego niż mojżeszowe – oto narzędzia ratunku, po które w rozmaitych okolicznościach sięgali dyplomaci różnych państw, aby nieść pomoc Żydom.

Konferencja służy prezentacji i przedyskutowaniu wyników badań nad akcjami ratunkowymi podejmowanymi w obliczu Holokaustu przez dyplomatów i placówki dyplomatyczne oraz stojące za nimi rządy na całym świecie. Zależy nam na przedstawieniu jak najszerszego spektrum takich działań. Zestawienie i porównanie różnych przypadków oraz uwzględnienie rozmaitych kontekstów pozwoli odtworzyć jak najpełniejszy obraz wysiłków dyplomatycznych na rzecz pomocy Żydom. Liczymy zarazem na pogłębienie ogólnej refleksji nad rolą dyplomacji w konfrontacji z polityką ludobójczą.

Na szczególną uwagę zasługuje kwestia relacji między dyplomacją a państwem. Czy istotnie mamy do czynienia wyłącznie z indywidualnymi i rozproszonymi wysiłkami, podejmowanymi przez jednostki – konkretnych dyplomatów, działających z naruszeniem

instrukcji centrali lub wbrew nim? A może przeciwnie – działania dyplomacji, która jest narzędziem państwa, świadczą o różnych postawach wspólnot politycznych wobec Zagłady? Czy w ogóle potrafimy dziś odróżnić działania dyplomatów podejmowane w ramach obowiązków służbowych od tych, które wynikały z poczucia moralnego imperatywu lub etosu urzędnika państwowego?

Do udziału w konferencji zapraszamy uczonych reprezentujących różne dyscypliny, zajmujących się historią II wojny światowej i Zagłady Żydów, w szczególności badaczy dziejów dyplomacji, migracji masowych oraz postaw rządów państw i społeczeństw w obliczu Holokaustu.

Podczas konferencji chcielibyśmy poruszyć następujące zagadnienia:

1. Pozbawienie Żydów obywatelstwa i odebranie im osobowości prawnej jako element planu Zagłady oraz rola dyplomacji i dyplomatów w przywracaniu im statusu prawnego.
2. Kim byli dyplomaci ratujący Żydów i jakie państwa reprezentowali? Jak kierowały nimi motywacje? Jak wyglądała ich siatka kontaktów wykorzystywana w akcjach ratowniczych?
3. Jakie było znaczenie usytuowania politycznego państw, które reprezentowali dyplomaci angażujący się w akcje pomocowe? Byli bowiem wśród nich zarówno przedstawiciele państw Osi i sojuszników III Rzeszy, jak i członków koalicji antyhitlerowskiej, a także państw neutralnych. Jedni reprezentowali państwa dysponujące całym swoim tradycyjnym potencjałem, inni działali w imieniu państw zniszczonych i okupowanych, których struktury przetrwały na emigracji lub w podziemiu.
4. Jakie formy pomocy podejmowano? W jakich przypadkach zdecydowano się na fałszowanie dokumentów (również państw trzecich) i w jaki sposób tego dokonywano?
5. Jak wyglądały kontakty pomiędzy różnymi agendami ministerstw spraw zagranicznych poszczególnych krajów w kwestii pomocy dla Żydów? Czy ambasady otrzymywały wsparcie centrali? Czy centrala otrzymywała wsparcie rządu, liczących się sił politycznych bądź ich pojedynczych przedstawicieli?
6. Czy i ewentualnie jaki był udział służb wywiadowczych w akcjach pomocowych prowadzonych przez placówki dyplomatyczne? Jaki był stosunek wywiadu do tych akcji?
7. Jak wyglądały kontakty między placówkami ratującymi Żydów a przedstawicielstwami innych państw, podejmowane w celu prowadzenia akcji? Kogo wtajemniczano w prawdziwy cel przedsięwzięcia oraz szczegóły operacji?
8. Jaka była rola diaspory żydowskiej w akcjach ratunkowych? Czy dyplomaci współpracowali z organizacjami i środowiskami żydowskimi? Czy wyłącznie odpowiadali na prośby o pomoc, czy też sami docierali do potrzebujących? W jaki sposób?

9. Jaką rolę w ratowaniu Żydów odgrywała dyplomacja Kościoła katolickiego, ze szczególnym uwzględnieniem działalności Stolicy Apostolskiej?
10. Jak skuteczna była akcja pomocy? Od czego zależało jej powodzenie? Gdzie służby dyplomatyczne zawiodły?
11. Czy mamy dane na temat liczby ocalonych osób oraz tych, które objęto akcją ratunkową? Jakiego rodzaju źródła mogą dostarczyć takich informacji? Do jakiego stopnia możliwa jest weryfikacja zawartych w nich danych? Wreszcie – w jaki sposób i na jakich polach można uzupełnić wyniki kwerend archiwalnych poświęconych temu zagadnieniu?
12. Jak na działania pomocowe dyplomatów reagowali sprawcy Zagłady? Czy służby i agendy III Rzeszy wiedziały o akcjach ratunkowych? Czy i jak starały się im przeciwdziałać?
13. Jakie były dalsze losy ratowanych, a także zaangażowanych w akcje dyplomatów?
14. Czy analiza dyplomatycznych akcji ratunkowych jest pomocna w refleksji nad postawami państw i społeczeństw wobec Holokaustu?
15. Jak wygląda dziś upamiętnianie akcji pomocowych? Czy istnieją one w społecznej świadomości, kulturze pamięci i edukacji państw zaangażowanych w poszczególne akcje oraz w innych krajach?

KEYNOTE SPEAKERS

Prof. Daniel Blatman (Uniwersytet Hebrajski w Jerozolimie)

Dr Sławomir Dębski (Polski Instytut Spraw Międzynarodowych)

Prof. Patrizia Guarnieri (Uniwersytet Florencki)

Dr Mordecai Paldiel (Uniwersytet Yeshiva i Touro College w Nowym Jorku)

Formularz zgłoszeniowy: w języku polskim lub angielskim

Język konferencji: polski i angielski, zapewniamy tłumaczenie symultaniczne

Abstrakt: maksymalnie 1000 znaków

Słowa kluczowe: maksymalnie 5

PROCEDURA ZGŁOSZEŃ

- ✿ zgłoszenia na załączonym formularzu powinny zostać wysłane drogą mailową na adres: diplomats@instytutpileckiego.pl
- ✿ termin nadsyłania zgłoszeń upływa dnia 30 czerwca 2021 r.
- ✿ informacja o zakwalifikowaniu do udziału w konferencji zostanie przekazana do dnia 12 lipca 2021 r.

Planowana jest publikacja pokonferencyjna.

Forma konferencji jest uzależniona od sytuacji epidemicznej na świecie i będzie stacjonarna lub zdalna (online). Przewidziano także opcję hybrydową. W przypadku konferencji stacjonarnej gwarantujemy częściowe pokrycie kosztów noclegu i transportu.

Ministerstwo
Kultury
Dziedzictwa
Narodowego
i Sportu.

